

BİR ÖĞRETMENİN ROMANI: YEŞİL GECE

Cahit KAVCAR *

Son devir Türk edebiyatının en önde gelen ve en çok ün yapan, çeşitli okuyucu zümreleri ve çevrelerince pek çok sevilip okunan yazarlarından biri, şüphesiz ki Reşat Nuri Güntekin'dir. Bilindiği gibi Reşat Nuri'nin esas mesleği öğretmenliktir.

1889 yılında İstanbul'da doğan yazarın çocukluğu, askerî doktor olan babasının görevi dolayısıyla Anadolu'da geçmiş, İzmir'de Frér'ler okulunda okumuş, yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde yapmıştır. Fakülteyi bitirince Bursa Lisesinde edebiyat öğretmenliğine başlamış, sonra İstanbul'da Vefa, Kabataş, Galatasaray, Erenköy ve Çamlıca Liselerinde uzun yıllar edebiyat öğretmenliklerinde bulunmuş, arada müdürlük de yapmıştır. 1927 yılında millî eğitim müfettişi olarak uzun süre bu görevde kalmış, bu arada hemen hemen bütün Anadolu'yu dolaşmıştır.

1939 yılında Çanakkale mebusu seçilerek bir devre siyasî hayatta çalıştıktan sonra onu gene, 1954'te yaş haddinden emekliye ayrılana kadar millî eğitimin çeşitli hizmetlerinde görüyoruz¹.

Ben bu yazımda, esas mesleği öğretmenlik olan ünlü yazarımızın, ana kahramanı çok uyanık ve ülkücü bir öğretmen olan ünlü bir romanını, iki yönlü bir öğretmen romanı niteliği taşıyan Yeşil Gece'yi² ele alacak, çeşitli yönleriyle onu işlemeye çalışacağım³. Bu roman,

* Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğ. Kürsüsü Asistanı.

1 Türkân Poyraz-Muazzez Albek, Reşat Nuri Güntekin, Hayatı ve Eserlerinin Tam Listesi, Ankara 1957, s.3.

2 Reşat Nuri Güntekin, Yeşil Gece, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1945,215 sayfa. Eserin ilk baskısı 1928'de yapılmıştır ve 1945'deki, 2. baskıdır. Bugüne kadar ise bu romanın 4 baskısını görüyoruz.

3 Çok ünlü bir romanımız dolayısıyla yazdığım başka bir yazıda sanatın, sanat eserlerinin, edebiyatın ve özellikle romanın eğitimdeki büyük yerini, insanların eğitilmesindeki rolünü belirtmiştim (Cahit Kavcar, Çalığışu ve Türk Eğitimindeki Yeri, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 1969, C. 2, No. 1-4, Ankara 1970, s. 165-176).

bugün bile içinden çıkıp çözümleyemediğimiz çok önemli problem ve sorunları ele alması, daha 1928'lerde böylesine büyük sosyal yaralara eğilmesi bakımından ayrı bir değer taşımaktadır. Bu yönden, incelenmesi gerçekten yararlı ve gereklidir.

Reşat Nuri'nin romancılığını, romanlarını⁴, daha doğrusu sanat anlayış ve uygulamasını iki bölüm, iki dönem ve iki kalın çizgi halinde incelemek mümkündür:

1- Duygusal ve kişisel temaların daha ağır bastığı romanlar. Bunlar, yazarın romancılık hayatının ilk döneminde yani 1928'e kadar yazdığı romanlardır ve başlıcaları Çalığışu, Dudaktan Kalbe, Akşam Güneşi vb. dir.

2- Sosyal romanlar yani toplumsal konulu romanlar. Bunlar da 1928'den sonra yani sanat hayatının ikinci döneminde yazdığı romanlardır ve en önde gelenleri Yeşil Gece, Yaprak Dökümü, Miskinler Tekkesi, Kan Dâvası vb.dir.

İşte bu yazımızın esas konusu olan Yeşil Gece, yazarın sanat hayat ve anlayışının yön değiştirmesi yani sosyal olayları ön plâna alması, toplumun çok önemli yara ve sorunlarına eğilmeye daha çok başlaması döneminin ilk eseridir. Bir başka deyişle Yeşil Gece, bir dönüm noktası, bir sınır taşı niteliği taşımakta, bu yönüyle önem ve özelliği daha da artmaktadır. Yani bu roman, yazarın ağırlık noktasını sosyal sorunlar ve problemler teşkil eden eserlerinin ilkidir. Gerçekten Güntekin bu eserinde önemli sosyal problemleri ele almakla kalmamış, roman aracılığıyla belli bir görüşün savunuculuğunu yaparak bir nevi *tezli roman* denemesine girişmiştir.

Duygusal eserlerden realist Yeşil Gece'ye geçişi üzerine sorulan bir soruya yazar şu karşılığı veriyor, bu arada Çalığışu ile Yeşil Gece arasındaki benzer ve ortak yönleri belirtiyor:

"...İnsandaki duygu fonu değişmiyor. Sonradan öğrendiği, anladığı şeyler; zaman, muhitin tesirleri vb. elbette değişmeler yapacaktır; fakat hepsinin maddesi, daima onun durmayan sızıntıları ile yağruluyor. Büsbütün değişmek kendi kuruntunuz gibi bir şeydir..."

4 Reşat Nuri'nin çeşitli yönleriyle romanları, romancılığı konusunda çok geniş, ayrıntılı ve doyurucu incelemeler için bkz. İbrahim Zeki Burdurlu, Romanlarıyla Reşat Nuri Güntekin, İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi Yayınları: 12, İzmir 1971, 200 sayfa.

Ayrıca gene yazımızın romancılığı ve Yeşil Gece üzerine, asistan arkadaşım İnci San da değerli bir çalışma yapmış, özellikle roman kahramanlarını fiziki, sosyal ve psikolojik yönlerden büyük bir titizlikle işlemiştir (Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yüksek Lisans Çalışması, 1971, 18 sayfa, yayımlanmadı).

Demek istediğim şu ki, “Çalığışu”nda, Âşık Garip gibi, bütün masal âşıkları gibi, başını alıp kırlara çıkan âşık kız çocuğu ile “Yeşil Gece”deki sakallı köy hocası arasında ben o kadar fark göremiyorum. Biri sevdiği erkeği, öteki Tanrıyı, -asıl büyük sevgili- kaybetmiş iki romanesk biçare ki, Anadolu köylüklerinde, bir Anadolu deyimi ile, kır yılanları gibi dolanarak, onların boş kalmış yerini doldurmağa uğraşıyorlar.

Ben de sizin gibi bu iki kitapta bir janrdan başka bir janra geçtiğimi sandım ilk zamanlarda. Fakat şimdi öyle görmüyorum. Bu romanlardan birinde tamamiyle fantezist, ötekinde realist görünmekle beraber yine azçok öyle ve konvansiyonel (uzlaşıcı) iki ana masal vardır... Yani ayrı yollara gidiyorum sanarak hep aynı dairenin içinde dönüp dolaşmışım...”⁵.

Yeşil Gece’nin esas konusu; *Kurtuluş için, toplumun gelişip ilerlemesi için eğitimin önemi*’dir. Bilindiği gibi aynı konu büyük ölçüde Çalığışu’nda da ele alınır ve işlenir⁶. Ama burada çok daha yoğunudur.

Uzun yıllar medresede okuyan ve medrese anlayışı içinde yetişen, bu sırada medreseyi ve sarıklıları çok iyi tanıyıp onların içyüzünü öğrenen ve memleketi yalnız “yeni mekteb”in, yeni eğitim ve öğretimin, deneysel bilimlerin kurtaracağına inanan öğretmen Ali Şahin’in, kendi isteğiyle gittiği çok geri bir Anadolu kasabası olan Sarı ova’da medreselilerle, medrese zihniyeti taşıyanlarla girdiği ve yaptığı savaşı anlatan Yeşil Gece, az önce de belirttiğimiz gibi bazı yönleriyle Çalığışu’na benzemektedir⁷. Çalığışu’nun ana kahramanı Feride gibi Ali Şahin de, Türkiye’nin eğitim savaşında türlü güçlük ve sıkıntılara katlanıp göğüs geren ülkücü bir kişidir. Değerli bir yazar ve incelememizin de belirttiği gibi “Şahin, Feride’nin bu açıdan erkek kardeşi”⁸

5 Mustafa Baydar, Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar, İstanbul 1960, s. 89.

6 Çalığışu, çeşitli özellikleri ve Türk eğitimindeki yeri için bkz. Cahit Kavcar, Çalığışu ve Türk Eğitimindeki Yeri, Ankara Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi 1969, C. 2, No. 1-4, Ankara 1970, s. 165-176.

7 Yukarıya aldığımız sözlerinden anlaşılacağı gibi bunu yazar kendisi de belirtiyor: “Çalığışu’nda, Âşık Garip gibi, bütün masal âşıkları gibi, başını alıp kırlara çıkan âşık kız çocuğu ile “Yeşil Gece”deki sakallı köy hocası arasında ben o kadar fark göremiyorum” (M, Baydar, Adı geçen eser, s. 89).

8 Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, C. 2, s. 285, İstanbul 1967.

9 Yazarın Kan Dâvası adlı romanının kahramanı olan öğretmen Ömer de bir ülkücüdür ve ülküsü uğruna Yukarı Sazan köyüne gider, orada düşünce ve ülküsünü gerçekleştirmeye çalışır. “Reşat Nuri, köyler okula kavuşturulmadıkça, oralara bilimin ışığı

gibidir⁹. Yalnız Şahin çok daha sağlam, kuvvetli ve erkekliğin verdiği avantajla çok daha mücadelecidir¹⁰.

Yeşil Gece'de ana olay, Sarı ova kasabasında öğretmen Şahin Efendinin gerici ve çıkarıcılarla savaşıdır. Çevresine ve içinde bulunduğu topluma her yönden yararlı olmak, bir şeyler vermek isteyen Şahin, kendisini ve amacını anlayamayan kişi ve çevrelerin amansız saldırısına uğrar ama o hiç yılmaz, moralini bozmaz, durmadan didi-nip çalışır.

Yazar bu eserinde realist bir metod uygulamıştır. Yalnız bu arada önemli bir nokta üstünde durmak gerekir. Güntekin bu romanı, ünlü Fransız romancısı Emile Zola'nın *Hakikat* (Vérité) adlı romanını Türkçeye çevirdiği, çevirmekte olduğu sıralarda yazmıştır.¹¹ *Hakikat*'te papazların ve papaz okullarının, Yeşil Gece'de sarıklıların ve medresenin toplum içindeki olumsuz etkileri, engelleyici tutumları ele alınmıştır. Aynı ülkelerdeki bu olumsuz etkilerle tutuculuk, engelleyicilik arasında önemli bir benzerlik göze çarpmaktadır. O halde Güntekin'in bu eseri, *Hakikat*'i Türkçeye çevirdiği sıralarda yazmış olmasını sadece bir tesadüfe bağlamamak, onun, hiç olmazsa hareket noktası yönünden Zola'dan etkilendiğini ileri sürmek mümkündür¹². Nitekim yazarımız da bu iki eser arasındaki benzerlikler konusunda şunları söylüyor:

“Dreyfus dâvasına fi'len karışmış olan Zola¹³, o vakit Fransa'nın altını üstüne getirmiş olan bu dâvanın heyecanı içinde bir nevi polemik

götürülmedikçe ulusça kalkınma olamayacağı tezini iyiden iyiye gün ışığına çıkarır *Kan Dâvası*'nda” (Muzaffer Uyguner, Reşat Nuri Güntekin, Varlık Yayınevi, Türk Klâsikleri: 56, İstanbul 1967, s. 9).

10 “Reşat Nuri, yeni Türk cemiyetinin en büyük kahramanı olan öğretmeni keşfetmiştir. O, “Yeşil Gece” romanında Ali Şahin ile, Feride'den daha kuvvetli, erkek bir öğretmen yaratır” (Mehmet Kaplan, Öğretmenler ve Memurların Romancısı: Reşat Nuri, İstanbul Mec., Şubat 1957).

11 Yeşil Gece'nin ilk baskısı 1928, *Hakikat* çevirisinin baskısı 1929'dur.

12 Yalnız bu arada şunu da kesinlikle belirtmek gerekir ki Yeşil Gece her haliyle bizimdir, bizim toplumumuzla ilgilidir ve bizim sosyal yaralarımızı ele almaktadır.

13 Fransa'daki ünlü Dreyfus dâvası ve ünlü yazar Emile Zola'nın bu dâvayla olan ilişkisi kısaca şudur: Bilindiği gibi Alfred Dreyfus (1859-1935), bir yahudinin oğlu olup bir Fransız subayı idi. Yüzbaşı rütbesiyle genelkurmayda çalışırken, çalışma arkadaşlarının ırkçı tutum ve düşüncelerine, yahudi aleyhtarlığına kurban oldu ve bu büyük haksızlıktan dolayı ünlü *Dreyfus Dâvasının* kahramanı olarak tanındı. Dreyfus dâvası, 1894 ile 1914 yılları arasında bütün Fransıyı karıştırıp çalkalayan bir siyasî skandaldır. Genç subay, Fransız Millî Savunma Bakanlığı Haber Alma Servisinin uydurma belgeleri ile suçlanır. Kendisine bildirilmek istenmeyen hattâ savunması sırasında bile gösterilmeyen sahte belgelere dayanılarak yargılanır, 1894'te müebbed hapse mahkûm olur, rütbeleri sökülür ve *Şeytan* adasına sürgün edilir. Fakat kardeşi, Dreyfus'un suç-

romanı yazmıştır. Ben “Yeşil Gece”de itikadını, onunla beraber de ebedî hayat ümidini, uzun ve acı savaşlardan sonra kaybeden, kendi ölümlülüğüne, milletin ölümsüzlüğü fikrinde bir teselli arayan bir insanın romanını yazmak istiyordum. Atatürk inkılâbı ve lâik öğretim zamanına rasladı. Bu da, uyandırdığı heyecan bakımından, bizim kendi Dreyfus meselemiz gibi bir şeydi. Karanlık bir taassup ve hoşgörüsüzlük muhitinde, her şey olduğu gibi eski halinde dururken, bir kanun ile lâik tedrisatın nasıl başa çıkarılacağına akıl erdiremedim. “Ya demirden, fakat aynı zamanda da hepimizin biçare etinden kemiğinden elin baskısı bir gün ortadan kalkarsa” diye düşündüm. İnkılâp için dua eden, nutuk söyleyen çehrelerden birçoklarının mazlum, tatlı maskeleri arasından çıkacak çehreleri düşündüm. O heyecan beni de bir çeşit polemik romanı yazmağa, daha doğrusu romanımı o tarafa sürüklemeye sevketti”¹⁴.

Bu çok ilgi çekici sözler; aslında bir öğretmen, eğitimci olan yazarımızın devrimlerle, ülkemizin eğitim sorunlarıyla ne kadar yakından ilgilendiğini ve sanatını, romanını toplumun hizmetine nasıl sunduğunu açık seçik gösteriyor. Onu en çok ilgilendiren konu; her ortama kolayca uyabilen, devrimler ve baskı ortamında hemen devrimci kesilen, sahte, ikiyüzlü ve gerici güçlere rağmen lâik öğretimin, çağdaş eğitimin nasıl gerçekleşebileceği sorunudur. Çünkü toplumu-muzu çok iyi tanımakta, bu engelleyici ve köstekleyici çıkar gruplarının hiç de samimi olmadığını, ilk fırsatta ortaya çıkıp havayı bulandıracaklarını çok iyi bilmektedir. Nitekim yazar, Yeşil Gece’nin yayımlanmasından çok daha sonraları, 1954’ten sonra kendisine sorulan:

“Yeşil Gece’de idealist bir öğretmenin geri kuvvetlerle mücadelesini ve çektiği ıstırapları anlatıyorsunuz. Bugün için memleketimizde

sz olduğunu ispat etmeyi kesinlikle kararlaştırır, ısrarla çalışır. Olaya daha başkalarının da adı karışır. 1898’de ünlü romancı Emile Zola, devrin cumhurbaşkanı hitaben “Suçluyorum” başlığı altında bir açık mektup yayımlar ve orduyu ağır bir dille suçlar. Bunun üzerine yazar mahkemeye sevkedilir ve bir yıl hapis, 3000 frank para cezasına çaptırılır. Ayrıca Légion d’honneur nişanı elinden alınır. Fakat böylece dâva da halka, kamuoyuna duyurulmuş olur.

Dreyfus 1889’da yeniden yargılanır, hafifletici sebeplerin dikkate alınmasına rağmen gene suçlu bulunur. Ama 1906’da beraet eder ve hakları geri verilir. Yeniden orduya girer, kendisine eski nişan yeniden takılır ve binbaşılığa yükseltilir. Birinci Dünya Savaşı sırasında da yarbay rütbesiyle emekliye ayrılır. Aslında Dreyfus’un aleyhinde koz olarak kullanılan sahte mektubu, Haber Alma Servisine bağlı Henry adında bir albay düzenlemiştir ve gerçek suçlu, genelkurmayın âleti olan Esterhzy adlı biri idi. Albay, böyle bir mektubu yazmakla ordunun şerefini kurtarmak istemiştir. Bunu itiraf ettikten sonra da intihar etmiştir.

14 Mustafa Baydar, Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar, İstanbul 1960, s. 89-90.

böyle bir tehlikenin tamamen zail olduğuna inanıyor musunuz?" sorusuna, şu gerçekten çok ilgi çekici karşılığı veriyor:

"Eski kuvvetler dediğiniz taraf hâlâ eski halinde, buna karşılık benim de yeni kuvvetler diyeceğim taraf yine hâlâ bir avuçtan ibaret olduğu için hayır... Devlet sıkı davranabilirse irticaî denecek muayyen olaylar çıkmaz; fakat inkılâp daha uzun zaman yerinde sayar, mektepler ve başka vasıtalarla gerçek aydınların sayısını çoğaltacağımız zamana kadar."¹⁵

Görüldüğü gibi yazar 1954'ten sonraları da hiç iyimser değildir. O zaman da eski kuvvetler sayıca pek çok, yeniler bir avuç kadardır ve pek gelişme olmamıştır. Devrimin başarılması için ise tek çare, yeni, çağdaş eğitim görmüş gerçek aydınların sayısını arttırmaktır. Yani tek çıkar yol, çağdaş ve gerçekçi eğitimidir.

Şimdi, romanın havasına daha iyi girebilmek, bu eseri okuma fırsatı bulamayanlara daha iyi tanıtabilmek için Yeşil Gece'nin, vakayın özetini vermek yararlı olacaktır:

Ali Şahin, "Memleketinde, açık güneş altında toprakla, çamurla oynayarak büyümeğe başlamış bir köylü çocuğu"dur ve "sağlam bir vücudu, sağlam bir kafası vardır"¹⁶. İlimiyeden olan Şahin'in babası, oğlunu kendisine bir "hayrül halef" yapmak, bir gün bütün dünyayı gölgesi altına alacak "yeşil sancak"ın bir gönüllüsü olarak yetiştirmek ister. Şahin, babasının ölümünden sonra uzaktan akrabası olan bir softanın peşine takılarak İstanbul'a gelir ve "İttihâd-ı İslâm" (İslâm Birliği) hayalini gerçekleştirecek olan "Yeşil Ordu"nun bir eri olarak yetişmek üzere Somuncuoğlu medresesine girer, orada okumaya başlar. Önceleri kendisini okumaya ve ilme verir, çevresinde cereyan eden olayları görmez, onlarla ilgilenmez. Fakat zamanla, "Yeşil Ordu"nun gönüllü erleri sayılan medrese arkadaşlarını ve bu ordunun komutanları demek olan müderrisleri yakından tanıdıkça; onların bir ülkü için değil, sadece kendi kişisel çıkarlarını düşünen, bunun için çalışan, bu uğurda her türlü kötülüğü yapabilen, "baştanbaşa cahil, korkak, menfaat-perest ve müfsid" kimseler olduğunu anlar. Ayrıca İstanbul'da ve cer mevsiminde dolaştığı Anadolu ve Rumeli köylerinde görüp duyduğu şeyler ona saray hakkında da yeterli bilgiyi verir ve bütün bu geri durumlardan, peygamber vekili ve yeşil ordu'nun başkomutanı olan zalim, korkak Abdülhamid'in sorumlu olduğu yargısına

15 M. Baydar, Aynı eser, s. 90.

16 Reşat Nuri Güntekin, Yeşil Gece, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1945, s. 13.

varır. Genç softada uyanan ve gittikçe büyüyen bu “tenkid humması”, onu, en eski tarihlerden beri dinin daima zulme ve fesada âlet olduğu, yüzyıllardan beri yeşil ordu’nun geçtiği yerlerde ebedî bir “yeşil gece”nin hüküm sürdüğü inancına götürür, tedirgin ve şüpheci bir tavra sürükler. Yüzyıllar boyunca türlü kötülöklere, savaş ve zulümlere âlet edilen dinî kural ve kanunların doğruluğundan ve bunları koyanın “yüksek kudretinden” şüphe eder¹⁷, inancı sarsılır ve uzun yıllar çile doldurduğu Somuncuoğlu medresesini, icazet almasına bir yıl kala bırakarak Darümuallimîn’e yani Erkek Öğretmen Okulu’na girer. Böylece deneysel bilimlere yönelir ve yaratılıştan bir şeye inanmak ihtiyacında olan Şahin, sarsılan dinî ihtiyaçlarının yerini, *memleketin “yeni okul” ile kurtarılabilceği* inancıyla doldurmaya çalışır, bu yolda çalışmayı kendisine ölkü edinir.

Darümuallimin’i bitirip ilkokul öğretmeni olduktan sonra, kura sonucu İstanbul’a çıkan tayinini, “sokakları kırmızı evliya kandilleriyle, çocuklarının başları yeşil sarıklarla donanmış bir softa yatağı” olan İzmir yakınındaki Sarı ova ilçesine kendi isteğiyle çevirtir ve oraya, bir Anadolu kasabasına gider. Sarı ova’da, üç yüze yakın öğrencisi, sekiz öğretmeni bulunan, kasabanın en kalabalık, resmî ibtidaîsi Emir Dede ilkokulu başöğretmeni olan Şahin; öğretmen Rasim, mühendis Necip, komiser Kâzım gibi kendine uyan ölkücü aydınları çevresine toplayıp onlarla işbirliği ederek, softalarla alttan alta amansız bir mücadeleye girişir. Medrese mantığını, softaların hile ve mücadele yollarını çok iyi bilen Şahin, karşısındaki gerici güçleri temsil eden softaları bizzat kendi silâhlarıyla vurmasını bilir. Sarı ova’da bulunduğu süreçte, türlü engel ve güçlüklerle göğüs gerer, zaman zaman içine düştüğü umutsuzluktan arkadaşlarının ya da namuslu ve dürüst kişilerin yardımıyla kurtularak *yeni bir okul binası* yaptırır. Okulundaki çocukların büyük bir kısmının sarıklarını çıkarmasını sağlar. Küçük çocukların maarif okulundan alınarak medreseye verilmesini elinden geldiğince önlemeye çalışır. Çok geri kalmış bir Anadolu kasabası olan Sarı ova’da, kendi düşünüşüne ve aldığı olumlu eğitime göre yenilikler yapma eylemlerine girişir. Az önce de belirttiğimiz gibi din bilgilerine de yabancı olmadığı için, gericilere, cahil ve çıkarıcı kişilere karşı çok sağlam savunmalar yapar.

17 Başka Türk romanlarının yanısıra Yeşil Gece’yi de materyalist-Marksist açıdan ele alıp işleyen, iki Bulgar yazarının yazdığı ve yer yer zorlamalara da başvuru olan yeni bir eser için bkz.: İbrahim Tatarlı-Rıza Mollof, Marksist Açıdan Türk Romani, İstanbul 1969, s. 45-68.

Bu arada başta Hafız Eyüp olmak üzere bazı gericiler, öğretmen Ali Şahin'in bir zayıf yönünü bulmak, onu bu yolla yaralamak, etkisiz hale getirmek ister, ona birçok tuzak hazırlar. İlk Hafız Eyüp, Şahin'i ilkökul öğretmenliğinden aldırıp onun Sipahizade Medresesine atanmasını sağlamak ister, Şahin bunu kabul etmez. Sonra bağ, bahçe sahibi bir imamın kızıyla evlendirmek ister, Şahin yanaşmaz. Daha sonra da yer mülk sahibi olmak için önemli bir borç altına sokmağa kalkar, Şahin bu tuzağa da kapılmaz. Ardından bir veli sıfatıyla okula genç ve şuh, alımlı bir kadın gelip gitmeye başlar. Ömründe hiçbir kadınla ilişkisi bulunmayan ve tanıdığı tek kadın annesi olan Şahin, "parlak, siyah gözleriyle yüzüne bakan, güzel kırmızı ağzıyla kendisine gülümseyen, söz söyleyen" bu kadına da kapılmaz ve ona, bir daha okula gelmemesini kesinlikle söyler. Bir gece, hastalık nedeniyle okula başka bir kadın gelir, bundan da bir sonuç çıkmaz.

Bir gün, kasabanın manevî koruyucusu sayılan Kelâmi Dede'nin türbesi yanar. Softalar, türbenin yanması olayını büyük bir fırsat bilir, türbeyi dinsizlerin ve farmasonların yaktığı, yeni okulların çok zararlı olduğu, bu okullarda okutulan matematik, Fransızca gibi yeni ders ve bilimlerle yetişen çocukların ilerde "şeriatı ateşe vereceği" yolunda yaygaralar koparmağa, kuşklar uyandıрмаğa başlarlar. Şahin, sarhoş olarak tanınan ve türbeyi yakmakla suçlanan Sarıova İdadisi matematik ve Fransızca öğretmeni Nihat'ın kurtulup temize çıkmasına yardım eder.

Aslında türbeyi, içindeki değerli eşyayı bir antikacıya gizlice sattıktan sonra ateşe veren kişi, yaşlı türbe bekçisinin oğludur. Öğretmen Şahin'in avukat tutması ve ısrarlı çalışmalarıyla gerçek ortaya çıkar, bir çeşit Dreyfus olan tutuklu öğretmen kurtulur.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Yunanlılar İzmir ve Sarıova'ya girince, müslüman halkın Rum azınlığa silâhlı bir saldırıda bulunmasını, bir Rumun eczanesini yıkmaya kalkışmasını ve böylece kasabanın ilerde büyük zararlara uğramasını önleyen Şahin, Yunanlılarca güvenilir bir adam sanılarak Büyük Cami'de vaaz vermekle görevlendirilir. Şahin bu yolla halkına ve milletine çok yararlı ve yardımcı olabileceğini anlar, ilkin tiksindiği bu görevi kabul ederek tekrar sarık sarar. Gerçekten Şahin bu fırsatı çok iyi değerlendirir, bu yeni görevinin kendisine bir dereceye kadar sağladığı dokunulmazlıktan yararlanarak, öldürülen erkeklerin kimsesiz anne, eş ve çocuklarına her bakımdan yardım eder. Özellikle düşmanla yapılan çatışmada ölen uyanık komiser Kâzım'ın, hiç kimsenin yüzüne bile bakmadığı

eşine, çocuklarına ve kimsesizlere çok yardımı dokunur. Çeşitli sebeplerle Sarıova'da kalan Türk subaylarını vâiz kılığına sokup Yunan işgalindeki topraklardan çıkarır ve Kuvâ-yı Milliye cephesine kaçıtır. Ama sonunda işgalcilerin şüphelerini çeker ve bir Yunan adasına sürülür, orada açığı çıraklığı yapar.

İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasından, Cumhuriyet'in ilânından, şapka devrimi gibi birçok devrimlerin yapılmasından sonra Şahin, yeni ülkü ateşiyle Sarıova'ya döner. Artık Dreyfus kurtulmuş, yepyeni bir güç, enerji kazanmıştır. Kasabaya dıştan baktığı zaman temiz yeni binalar görür. Ama işgal sırasındaki sarıklı, sakallı softaları, bu sefer başlarında melon şapkalar ve tıraş edilmiş suratlarla gene karşısında bulur. Oysa bu değişikliği ve tarlalarda çalışan hasır şapkalı insanları, köylüleri görünce sevinmiş; istediği, düşündüğü şeylerin tahmininden çok daha az bir zaman içinde gerçekleştiğini sanmıştır. Fakat değişiklik sadece dış görünüşte kalmış, zihniyet değişikliği olamamıştır. Her ortama kolayca uyuveren ve böyle bir ortamda Cumhuriyetçi, devrimci kesiliveren softaların kışkırtmasına uyularak, Şahin'in düşmanla işbirliği ettiği, gericilik yaptığı iddia edilir, genç ve ülkücü öğretmene, hiç de aklından ve hayalinden geçmeyen suçlar yüklenir. İşin asıl acı yanı, yeni yöneticiler de bu yalanlara inandırılır, kasabanın yeni, genç maarif müdürü, eski başöğretmenin yüzüne bile bakmaz, onu ağır bir şekilde tersler. Artık öğretmen Şahin, herkesin gözünde bir nevi vatan hainidir. Artık o da, uydurma ve yalan belgelerle çok ağır bir şekilde suçlanan yeni bir Dreyfus'tur şimdi. Durumu, gerçeği anlatmak için giriştiği bütün çabalar sonuç vermez. Çünkü köşebaşlarını, kılık değiştiren eski kuvvetler, çıkarıcılar tutmuştur ve geçerlikte olan onların sözleridir.

Böyle bir durumda eski başöğretmen Şahin Sarıova'dan ayrılır. Ayrılırken de, "Çok doğru söylemişler... İnkılâp denilen şey bir günde olmuyor." der, fakat gene umudunu yitirmez. Derdini anlatmak için, "zaferin ve inkılâbın doğduğu yer" in yani yeni başkent ve Kurtuluş Savaşı'nın kalbi olan Ankara'nın yolunu tutar. Roman da böylece son bulur.

* * *

Yazarımız, öğretmen Şahin'in Ankara'ya gittikten sonraki macerasını, yani "o günden bugüne kadar geçmiş yılların hikâyesini" *Gecenin Ötesi* adlı bir romanla anlatmayı düşünmüştür. Bunu, kendisine sorulan,

“Aynı konu üzerinde bir roman daha yazmayı düşünüyor musunuz?” sorusuna verdiği şu ilgi çekici cevaptan anlıyoruz:

“Güzel sual. Tam üzerine bastınız. Yeni roman değil de eskisinin devamı. Buna şimdiden bir ad bile koydum: “Gecenin Ötesi”. Yeşil Gece’nin sonunda Cumhuriyet ilân olunur. Birçok sıkıntılardan sonra nihayet idealine eriştiğini sanarak bayram yapan Şahin Hoca, meşrutiyetin sarıklı, sakallı, geri kuvvetlerini başlarında melon şapkalar ve traş edilmiş çehrelerle yine karşısında görür. Onlar onu gericilikle ve vatan hainliğiyle suçlandırarak vaktiyle başöğretmenlik yaptığı kasabadan kovarlar. Sabık başöğretmen de derdini anlatmak için bir akşam vakti, omzunda heybesi ile Ankara’nın yolunu tutar.

İkinci kısımda yani “Gecenin Ötesi”nde, yine bir gece vakti Şahin Efendi, çok ihtiyarlamış bir çehre ile tekrar romancının karşısına çıkıyor: “Ben yine oyum, diyor, ikimiz de o zaman gençtik, toyduk, birçok şeyleri yanlış gördük. Ben o Ankara’ya gidişimden sonraki hikâyemi anlatacağım” diyor. Roman, o günden bugüne kadar geçmiş yılların hikâyesidir.”¹⁸

Fakat böyle bir eserin varlığı, yazılıp yazılmadığı şimdilik bilinmiyor. Herhangi bir yerde böyle bir esere, hattâ adına bile rastlayamadım. Belki yazılmış da basılmamış olabilir düşüncesiyle bir görüşme yaptığım yazarın kızı Elâ Güntekin de, bu konuda bir şey bilmediğini söyledi.

* * *

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan, vermeye çalıştığımız bilgilerden sonra romanın içine girmek, bizzat eserle başbaşa kalmak ve bu arada ilgi çekici parçalar, pasajlar almak yerinde ve yararlı olacaktır. Böylece yazar, eser ve öğretmen Şahin’le, ele alınan önemli sorunlarla yüzyüze gelme fırsatını da bulacağız:

Ali Şahin’i önce, “yirmi beş otuz yaşlarında zayıf bir adam” olarak ve “Maarif Nezareti tedrisat-ı ibtidaiye birinci şube müdürü Basri Bey”in odasında tanyoruz. Yeni mezun genç öğretmen oraya, çektiği kura sonucu İstanbul’a atandığını, oysa kendisinin Anadolu’ya gitmek istediğini bildirmek, bunu gerçekleştirmek için gitmiştir. Bu arada şube müdürüne, “Taşradaki memuriyetlerin en kötüsü fikr-i âcizanemce İstanbul’dakilerin en iyisinden daha iyidir” der¹⁹.

¹⁸ Mustafa Baydar, Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar, İstanbul 1960, s. 90.

¹⁹ Reşat Nuri Güntekin, Yeşil Gece, İstanbul 1945, s. 7.

Bilindiği gibi Reşat Nuri'ye kadar edebiyatımız; yer, dekor ve kahramanlar yönünden genellikle İstanbul sınırları içinde kalmış, İstanbul dışına, sınırsız malzemelerle dolu Anadolu'ya açılmamıştır²⁰. Bu sınır ve çemberi kesin olarak ilk defa kırıp genişleten kişi, 1922'de yayımlanan Çalıkuşu romanıyla Reşat Nuri olmuştur²¹. O eserlerinde Anadolu'yu yalnız dekor olarak ele almakla kalmamış, yarattığı çok sevimli, etkili ve ülkücü kişileri taşraya göndermiş, böylece geniş okuyucu zümrelerine kendisinin çok iyi bildiği Anadolu'yu sevdirmiş, bu zümrelerin ilgi alanını, hizmet düşünce ve eylemini Anadolu'ya yöneltmiştir.

İşte Çalıkuşu ile başlayan bu yeni açılmanın çok daha bilinçli halini Yeşil Gece'de görüyoruz. O devirde kendi isteğiyle Anadolu'da görev alana pek rastlanmıyor, herkes İstanbul'da kalmak için can atıyordu. Nitekim şube müdürü Basri Bey de bu durumu belirtir, Şahin'in bu isteği karşısında şaşırır, hayret eder ve şunları söyler:

“– Fesuphanallah... Bir yaşıma daha girdim. İnsan kıtlığında bunca yıldır bu makamı işgal ediyorum.. “Beni İstanbul'a tayin ettiler” diye şikâyete geleni ilk görüyorum. Demek sen kendi arzunla taşrada memuriyet almak istiyordun da talihine İstanbul çıktı. İşte istihzayı suun diye buna derler.”²²

Şahin'in bu şaşırma karşısındaki çok açık ve kesin cevabı şudur: “– İstirhamım çok basit.. Neresi olursa olsun razıyım. Elverir ki İstanbul hudutları dışında olsun.”²³

Aşağıda, Şahin'in gözüyle çizilen ve Anadolu'nun, Anadolu köylülerinin iç sızlatıcı durumunu gösteren acıklı bir tabloyu görüyoruz:

20 Edebiyatımızda, vakaların geçtiği yerleri İstanbul dışına, Anadolu'ya çıkararak sosyal sorunları daha geniş olarak ve şartları değişik çevreler içinde ele alan eserlerin ilki, Nâbi zade Nazım'ın Karabibik (1890) adlı büyük hikayesidir. Daha sonra Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Küçük Paşa (1910) romanı ile Refik Halid Karay'ın Memleket Hikâyeleri (1919) adlı eserini görüyoruz. Ama İstanbul'lu bir genç kızın, bir roman vakasında, ilk defa, Anadolu kasaba ve köylerinde öğretmen olarak yer aldığı Çalıkuşu (1922) ile, artık sınırsız malzemelerle dolu olan Anadolu, edebiyatımızın konusu olur. Bunu, çok daha yoğun bir şekilde Yeşil Gece (1928), Yaban (1932), Güntekin'in Anadolu Notları (1936) izler. Böylece de edebiyatımız, gittikçe artan bir hızla ve tam anlamıyla taşraya, Anadolu'ya yönelir.

21 Bu konuda daha geniş ve ayrıntılı bilgi için bkz. C. Kavcar, adı geçen yazı.

22 Yeşil Gece, s. 7

23 ” ”, s. 7.

“Açlığın, sefaletin Anadolu köylerinden başlarında bir yırtık sarık, sırtlarında birer meşin heybe ile sürüp getirdiği alil, ebleh mütereddi, yarı meczup çocuklarla karlı havalarda yiyecek aramak için şehirlere inen aç kurtlara benzeyen yalnız sıhhatten, iştihadan ve hayvanî sevki tabiiyelerinden ibaret birçok ibdidaî mahlûklar -isimleri, çehreleri karışmış korkunç bir heyula sürüsü halinde-boş hücrelerde, rütubetten taşları yosun bağlamış avluda her günkü hayatlarını yaşıyorlardı. Kimi kaynıyan kuru fasulye tenceresinin altındaki çalı çırpı ateşini gözleri dumandan yanarak üflüyor; kimi taş basamakların üstüne oturmuş sökülük dikiyor; kimi burada şadırvanın yanında çamaşır yıkıyor; sonra sütunların dibine çömelmiş, ellerindeki sarı yırtık yapraklı kitapları ezberliyenler.. O yanda bir dinî münakaşa... Bu yanda gene bir boğaz kavgası. Yahut dağdaki sığırtmaçların birbirini öldürürcesine boğuşmalarına benzer şakalar...”²⁴

Yazar gene Şahin’in gözüyle medrese hocalarını yani müderrisleri, onların gerçek anlamda din adamı olmadıklarını şu kısa sözlerle anlatıyor:

“Bu adamların ağzından bir hak ve hakikat sözü işitebilmek için ne ateşler içinde çırpınıp uğraşmıştı.”²⁵... Bunlar öyle adamlar ki bir padişah selâmı, üç beş liralık bir ihsan için Allahı da, peygamberi de tereddütsüz satarlardı”²⁶

Aşağıda, medrese ve medreselilerin esaslı eleştirileri ile birlikte çok önemli bir Anadolu sorunu olan bakımsızlık ve sefillik dile getiriliyor:

“– Medreselerin yeşil gecesi yalnız kendi içlerini karanlığa boğmakla kalmamış. Memleketin her yanına yayılmış, her köşesini kaplamış. Zaten bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu. Akıllara, vicdanlara şimdiye kadar hep bu medreseden yetişenler rehberlik ediyorlardı. Bu adamlar memlekete karanlıktan gayri ne götürebilirlerdi ki?..

Şahin hoca üç aylar gelince omuzlarında heybeleriyle Anadolu yollarına dökülen cer hocalarını kimi beyaz, kimi yeşil başlı sürü sürü baykuşlara benzetiyordu.

Evet zavallı memleket asırlardan beri yeşil bir gece içinde yaşıyordu. Halk dünyayı hep bu karanlığın arasından görüyordu.

24 ” ”, s. 22.

25 Yeşil Gece, s. 24.

26 ” ”, s. 25.

Anadolu'da fikirlerin geri, insanların sefil kalması, işlerin fena gitmesi hep bu yüzdendi.”²⁷

O devirde Anadolu'daki ilköğretim, medreseyi andıran ilkokullar ve okul çocukları hakkında, hiç de işe yaramıyacak olan ölü ve kuru bilgileri ezberlemekle yükümlü bulunan geleceğin büyükleri hakkında çizilen tablo ise gerçekten çok acı ve yazar burada çok köklü bir eğitim sorununu ele alıyor:

“Şahin hoca memleketinin ibtidaî mekteplerini gezdi. Onlar da medresenin bir parçasından başka bir şey değildi. Güneşli sokaklardan, serin dere kenarlarından alınarak buraya hapsedilen çocuklara acımağa başladı. Bu tahsilden sonra ne olacaklarını düşündü. Bunların en canlıları tehditlere, dayaklara rağmen bu sevimsiz izbelerden kaçacaklar, toprağa döneceklerdi. Bir kısmı da “Ebcet” gibi ne ölüye ne diriye yaramıyacak öyle şeyler belliyeceklerdi ki kendilerine ve etrafındakilere zarardan başka bir şey temin etmiyecekti. Sonra bu çocuklar büyüyecekler, babalarının, büyük kardeşlerinin yerlerini alacaklardı. Fakat kafa cihetinden onlardan kıl kadar farkları olmayacaktı. Onlar da bu şimdikiler gibi ne düşündüklerini, ne yapacaklarını bilmiyecekler, zararlı otlar gibi oldukları yerde büyüyüp kuruyacaklar, yahut büyüklerin o İstanbul'da bin şeklini gördüğü entrikalarına, menfaatlerine âlet olacaklar, koyun sürüleri gibi gayesiz ölümlere sevkedileceklerdi.”²⁸

İşte Şahin Efendi, bu çok önemli ve acı durum karşısında uzun uzun düşünür, ilkokul öğretmeni olmaya bundan sonra karar verir. Yazarımızın burada ileri sürdüğü temel düşünce ve savunduğu tez ise, Anadolu'yu bu çok geri ve yürekler acısı durumdan, uyanık ve ülkücü öğretmenlerin kurtarabileceğidir.

Darülmuallimin sınavlarını, bunca idadi mezunu varken ikincilikle kazanan medreseli Şahin, bu başarısı karşısında sevinemez. Bu durum onu, idadilerin de çok geri ve acı durumda bulunduğu yarışına götürür:

“– Şu halde idadilerin de pek bizim medreselerden kalır yeri yok” der.²⁹

Artık Şahin, “Muallimliğe yeni bir din gibi inanan, onun mukaddes aşkına için için yanan ateşli bir havari”dir³⁰.

27 ” ”, s. 34-25

28 ” ”, s. 35.

29 Yeşil Gece, s. 37.

30 ” ”, s. 39.

Öğretmen Okulunu yeni bitiren genç öğretmen, ilk defa göreceği Sarı ova yolundadır artık. Uzaktan kasaba görünür, Şahin kendi kendine,

“– Bizim muharebe meydanı göründü” der³¹ ve yazar, tipik bir Anadolu kasabası olan Sarı ova'nın tablosunu, keskin çizgilerle ve Şahin'in gözüyle şöyle çizer:

“Eski bir taş köprü ile dere geçildikten sonra fakir mahallelere giriliyor ve sefalet bütün dehşeti ve çirkinliğiyle başlıyordu. Ortalarında akan çirkef sularında yarı çıplak çocuklarla çamurlu köpekler oynayan eğri büğrü sokaklar.. Tezekle çamurdan yapılmış yarı yarıya toprağa gömülü penceresiz kulübeler... Bir çoğunun aralık kapılarında pis kokulu dumanlar tütüyor. Başları yamalı peştemallarla sarılı, dizlerinden aşağısı çıplak kadınlar... Eski hasır parçaları üstünde güneşleyen iskelet gibi ihtiyarlar. Küçülmüş ihtiyarlara benzeyen, yüzlerindeki yaralara sinekler üşüşmüş, şiş karınlı, çarpık, sıska vücutlu çocuklar...

Bunlar Şahin efendinin bilmediği şeyler değildi. Cer hocalığıyla Anadolu'da gezerken daha buna benzemez neler görmüştü.”³²

Bugün de özellikle Orta, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da aynı tip ve aynı gerilikte kasabaların bulunduğunu bu arada belirtmek gerekir.

Yeni öğretmene göre bütün bu geri ve acıklı durumların sebebi, okul ve yeni eğitimden yoksunluktur:

“– Bunlar hep mektepsizliğin, hep memleketi asırlardan beri karanlığa ve kana boğan yeşil gecenin eserleri. Bu dertlere müsbet bilgidен gayri çare olamaz, diyordu.”³³

Gene Şahin'e göre, “kafaları değiştirmeden idareyi değiştirmek öyle pek tama edilecek bir netice vermiyor”dur³⁴. Çünkü bunun, başta Meşrutiyet olmak üzere birçok örneği vardır ve olumlu bir değişiklik için önce bir kafa değişikliği yani kafa eğitimi şarttır.

Öğretmen Şahin, yazarımız Güntekin gibi gerçek bir milliyetçidir. Bir yandan da anadilimiz olan Türkçeye kendi benliğini kazandırmaya, onu kullanıp yaymaya çalışmaktadır. Bu ise her şeyden önce anadili-

31 ” ” , s. 42.

32 ” ” , s. 42.

33 ” ” , s. 43.

34 ” ” , s. 53.

mize “Lisan-ı Osmanî” yerine “Türkçe” demekle, yani dile kendi adını vermekle başlar. Ama yenilikçi öğretmen bu konuda da güçlüklerle karşılaşmakta, üstelik âmirleri tarafından bile terslenmektedir. Bu konuda, kendi gibi ülkücü ve samimi öğretmen arkadaşı Rasim’e şöyle dert yanar:

“Hakikatte kasabayı idare eden softalıktır... İki gün evvel gözünle gördün Rasim. Ana dili derslerimizi programa “Türkçe” diye yazdığım için maarif müdürü az kaldı beni mektepten kapı dışarı ediyordu. Bir memlekette en yüksek maarif memuru dilimizin adını söyletmez, “Lisanı Osmanî” yerine “Türkçe” dememizi bir cinayet sayarsa o memleketi idare eden hükümete milliyetperver denir mi?”³⁵

Öğretim yapılan okul yani kasabanın en kalabalık ilkokulu olan Emir Dede barınılmaz bir halde, çok kötü durumdadır. Başöğretmen Şahin, her şeyden önce yeni bir okul binası istemekte, bunun için çalışmaktadır:

“Şahin efendiyi Sarı ova’da en düşündüren ve en uğraştıran şey bina meselesi oldu.

Mektep barınılmaz bir haldeydi. Bugün damının bir tarafını aktarıyorlar, yarın öbür tarafı akmağa başlıyordu. Duvarlar, merdivenler destekle duruyordu. Tamir için iki senede sarfedilen para ile yepyeni bir bina yaptırmak mümkündü.”³⁶

Aynı okulda öğretmen olan Rasim de yenilikçidir ve yer yer karamsarlığa düşer, başöğretmeni Şahin’e, yobazlardan dert yanar:

“– Bunlarla başa çıkmağa imkân yok.. Korkum şu ki memleket daha birkaç yüz sene bu yobazların elinden kurtulamıyacak, diye mırıldanıyordu.”³⁷

Her ikisi de öğretmen olan yazar Güntekin ve kahramanı Şahin’e göre öğretmenin görevi yalnız çocuklarla uğraşmak değil, çok yönlüdür:

“Şahin efendi Sarı ova’daki vazifesinin hududunu zaten geniş tutmağa karar vermişti. Onun fikrinde iptidaî hocası sade çocuklarla değil, onların babaları anaları olan daha büyük çocuklarla da uğraşmalıydı.”³⁸

35 Yeşil Gece, s. 56.

36 ” ” , s. 59.

37 ” ” , s. 73.

38 ” ” , s. 78.

Kasabanın ileri gelenlerinden Hafız Eyüp, Şahin'i pasif kılma ve etkisiz hale getirme çareleri düşünür, makam ve kadın önerilerinden sonra onu, "ucuz fiyatla bir bağ teklifi, parası yoksa çok az bir faizle borç para vaadi" ile bağlamak ister. Şahin Efendi, her öğretmenin her yerde karşılaşılabileceği bu tuzakları ve kendi tutumunu şöyle anlatır:

"Bu Hafız Eyüp efendi hakikaten dehşetli bir adamdı. İnsan hırslarını ne mükemmel kavramıştı. Onu evvelâ makam hırsı vasıtasıyla elde etmek istemişti.

Bu olmayınca kadın kuvvetine müracaat etmişti. O çarenin de netice vermediğini görünce bir para ve mal tuzağı kurmuştu. Şahin efendinin ödenmesine imkân olmayan bir borç altına girmesi, elini kolunu kısıkrak bağlatıp kendini mollalara teslim etmesi demektir.

- Bereket versin ben de medreseden yetiştim, softayı öğrendim. Gafil bir genç olsaydım ne yapıp yaparlar, beni nazik bir tarafımdan yakalayıp yere vurmaya kolayını bulurlardı, diye düşünüyordum."³⁹

Şüphesiz ki bir öğretmenin etkili ve çevresine yararlı olabilmesi için bu mesleğin gerektirdiği titizliği tam göstermesi, özel hayatına çok dikkat etmesi gerekir. Başöğretmen Şahin de aynı inançtadır ve o,

"Hususi hayatı temiz olmayan bir insanın, ne kadar değerli ve malûmatlı olursa olsun, iyi bir muallim olamayacağına kaniydi."⁴⁰

Eskilik taraftarlarının, Kelâmi Baba Türbesini kundaklamakla suçladıkları matematik ve Fransızca öğretmeni Nihat'ın durumu, Şahin'in yanısıra öğretmen Rasim, mühendis Necip, komiser Kâzım gibi uyanık kişileri de çok üzer. Aslında saldırı, medresede yeri olmayan yeni dersler ve müsbet bilimlerin okutulmasına karşıdır ve öğretmen Nihat sadece bir figürandır. Kendisi de müsbet bilimlerle yetişen mühendis Necip, her zaman "Doğan" diye hitabettiği Şahin'e bu konuda şunları söyler:

"Nihat Efendi Sarıova İdadisi riyaziye ve Fransızca muallimidir. Anlıyor musun Doğan Bey... Riyaziye ve Fransızca... Medreselere hiçbir zaman giremeyecek iki ders... İdadî mektebi Fransızca ve riyaziye mualliminin kundakçı diye mahkûm edilmesi, tasavvur et, medreseler için ne parlak bir zaferdir..."⁴¹

39 Yeşil Gece, s. 83.

40 " " , s. 141.

41 " " , s. 157.

Sarıova'ya Yunanlılar girerken, bir ayağından Balkan Savaşında sakatlanan öğretmen Rasim gene düşmana karşı koymak için kasabadan ayrılır. Sonradan onun teşvikiyle kurulan 30 kişilik bir çete düşmana baskın yapar ama ötekiler gibi Rasim de ölür. Aşağıda, Şahin'in, savaşmak için kasabadan ayrılan Rasim hakkındaki düşünceleri dile getiriliyor:

“Vah biçare Rasim vah... Vaktiyle gene böyle birdenbire verilmiş bir karar onu gönüllü olarak Balkan Muharebesine göndermiş, ayaklarının birinin sakat kalmasına sebep olmuştu. Bu defa hiç geri gelmeyecekti. Zavallının böyle zaman zaman tutarağı tutardı. Cihan Harbi esnasında da ibdidaî muallimliği ve sakatlık gibi iki sebepten dolayı askere istenmediği halde birkaç defa “Gönüllü gideceğim, duramıyorum” diye tutturmuştu. Şahin efendi mektepteki vazifesinin de huduttaki vazifesi kadar ehemmiyetli olduğunu ona her defasında ayrı delillerle göstermiş, fikrinden döndürtünceye kadar akla kararı seçmişti.”⁴²

Yunan işgali karşısındaki şaşkınlık, kargaşa ve curcuna ortamında herkes ne yapacağını şaşırır, bu arada daha çok zenginler olmak üzere yükünü alıp kasabadan ayrılanlar da olur. Şahin de ilkin, artık okulu çalışmadığı için bunlara katılır ama az sonra cayar bu düşüncesinden. Çünkü onun kasabadaki işi ve görevi daha bitmemiştir:

“Sabahleyin sele kapılan bir tahta parçası gibi kalabalığım arasına katılmış “Mektebim kapandı. Artık Sarıova'da işim kalmadı” diye yola düşmüştü. Fakat şimdi ona bir şüphe musallat olmuştu. Acaba kasabadaki vazifesi hakikaten bitmiş miydi?

Bu memlekette büyük mevkiler ve büyük servetler kazanmış belli başlı insanlar can kaygusuna düşmüş kaçıyorlar, arkadakileri düşünmüyorlardı. Halbuki hastalık, ihtiyarlık, yoksulluk gibi sebeplerle geride kalan biçareler her zamandan ziyade şimdi aklı başında hâmilere muhtaç değil miydiler?”⁴³

Şahin Efendi, Yunanlılarca güvenilir adam diye kabul edildikten sonra, “hiç çekinmeden evlere girip çıkıyor, açlara ekmek, hastalara ilaç, muztariplere teselli götürüyordu.”⁴⁴

Sürgünden sonra eski başöğretmen Şahin, büyük bir iç huzuru ve rahatlıkla Sarıova'ya döner. Savaş sırasında öğretmen Rasim, Mühen-

42 ” ” , s. 184.

43 Yeşil Gece, s. 185.

44 ” ” , s. 201.

dis Necip, komiser Kâzım gibi çok yakın arkadaşları ölmüş, o yalnız kalmıştır. Ama önemli olan kişiler değil fikirlerdir:

“Fakat şahısların ölmesinden ne çıkardı? Fikirler yaşıyordu ya. Şahin efendinin kendi eliyle yaptırdığı mektep yanmamıştı. Ölen arkadaşları için bu mektepte hazin bir ihtifal yapacaktı.”⁴⁵

O her şeye rağmen mutludur artık. İçi çok rahattır. Sürgün dönüşü Sarıova'ya tekrar girerken Şahin Efendinin içinden şunlar geçiyor, yazar onu şöyle tahlil ediyor:

“Hasılı beklediği büyük inkılâp olmuştu. Yollar açık ve temizdi. Ömrünün kalan kısmını çok cevriyi çektiği, fakat evvelce bedbahtlığı, şimdi de saadeti için ölüncesine sevdiği Sarıova'ya hasredecekti. Kendi eseri olan “Emirdede” mektebinde memleketin yeni nesillerini daima daha iyiye ve daha doğruya götürmeye çalışan bir mütevazı ilk mektep muallimi olmaktan başka hiçbir şey istemiyecekti.

Şahin efendi yerinden kalktı, bohçasını ve destisini eline aldı, yeni yapılan kasabanın tozları arasında bir fatih azametiyle ilerlemeğe başladı.”⁴⁶

Ama vakayı özetlerken de belirttiğimiz gibi eski başöğretmen büyük bir hayal kırıklığı ile karşılaşır, hiç de bekleyip umduğunu bulamaz Sarıova'da. Kılık değiştiren yobaz, tutucu ve çıkarıcılar gene ön plâdadır ve herkesi kandırmışlardır.

Yeni yönetimin genç millî eğitim müdürü de, kendini “Emirdede denen “Yeni Mekteb”in eski başmuallimi” olarak tanıtan Şahin'i,

“– Her halde şu işgal zamanında sarık sararak Yunan hizmetine giren Şahin hoca olmayacaksınız. Çünkü bu mifsit softa ne kadar yüz-süz ve gabi olsa Sarıova'ya ayak basmağa cesaret edemez sanırım.”⁴⁷ diyerek, sırf çevresine, halkına hizmet edebilmek, o çok kötü durumda yardım edebilmek için sarık sarmayı kabul eden eski başöğretmeni ağır şekilde tersler.

Bu hiç beklemediği sözler karşısında Şahin'in acı durumu ve maa-rif müdürünün gerçekten çok ağır hakareti ise romanda şöyle anlatılıyor:

“Şahin efendi çıldırır gibi oldu. En tehlikeli zamanlarda bile muhafaza ettiği halim ve sükûnetini kaybederek bağıra bağıra kendini

45 ” ” , s. 211.

46 ” ” , s. 211.

47 Yeşil Gece, s. 213.

müdafaa etmek istedi. Fakat Maarif Müdürü onu dinlemeğe lüzum görmedi. Eliyle kapıyı göstererek:

“– Haydi baba, dedi, gürültü etme... Biraz insaf ve iz'anın varsa sana memleketin bu mübarek toprakta serbestçe gezip dolaşmak hakkını veren büyük müsamahasına ve kanununa dua et... Fakat muallimliği aklından çıkar... Bu meslek bundan sonra ancak temiz vicdanlı ve yeni fikirli insanlar içindir.”⁴⁸

Artık durumu anlatarak kendini savunma, haklı gösterme umudu hiç kalmamıştır. Bunun üzerine eski başöğretmen, on yıl kaldığı Sariova'dan ayrılır, yeni bir umut ve iyimserlikle, “zaferin ve inkılâbın doğduğu yere”, Ankara'ya doğru yönelir.

* * *

Bu romanda ele alınan çok önemli sosyal sorun ve problemleri maddeler halinde şöyle sıralamak mümkündür:

- 1) Aydınların Anadolu'ya hizmet için gitmesi gerekir.
- 2) Medreseler, genç beyinleri yıkayan ve onları topluma zararlı birer unsur olarak yetiştiren köhne kurumlardır. Onların gerçek ve çağdaş eğitimle hiçbir ilgisi yoktur.
- 3) Gericilerle savaşmak için, geri düşüncelilerin iç dünyalarını çok iyi bilmek ve mücadeleden hiç yılmamak gerekir.
- 4) Uyanık ve etkili bir öğretmenin, önemli yenilikleri gerçekleştirmede ve sorunların çözümünde toplum için rolü çok büyüktür.
- 5) Yeterince eğitilmemiş, belli bir düzey ve olgunluğa ulaşamamış kişiler, başkalarına ve ortamlarına göre düşünce değiştirirler.
- 6) Bütün milleti eğitmek, yararlı ve yapıcı eğitimle beslemek gerekir.
- 7) Dini yanlış anlayıp yanlış yorumlayanlar, toplum için her zaman tehlikelidirler. Eğitimi, olumlu ve çağdaş bilgilerle yapmalıdır.
- 8) Kadınlara ve kadın haklarına yeterince değer vermek gerekir.
- 9) Çıkarıcı zümreler ve kişi özgürlüğünün ne olduğunu bilmeyen kişiler, kendi düşüncelerinin hakim olmasını isterler. Bu ise, toplumun ilerlemesini ve atılım yapmasını önleyen çok önemli bir engeldir⁴⁹.

* * *

48 ” ” , s. 213-214.

49 Bu maddelerden ana çizgileriyle bazıları için bkz., İ.Z. Burdurlu, adı geçen eser, s. 142.

Bütün eserlerini günlük konuşma diliyle ve süssüz, yapmacıksız, yalın bir dille yazan, bu yönüyle çok ayrı bir nitelik, geniş çevrelerce büyük bir ilgi ve sevgi kazanan Reşat Nuri'nin bu özelliğine Yeşil Gece'de de rastlanır. Yazarın dili son derece tabiidir. Bu arada gerçekçi olmak, tabiîliği sağlamak kaygusuyla müderrislerin, hocaların konuşmalarında günümüzün ölçülerine göre epey ağır ve ağdalı olan bir Osmanlıcaya yer verilmiştir. Buna karşılık halkın ya da yenilik taraftarlarının konuştuıkları dil, o zamanın ölçülerine göre gerçekten açık, sade ve yalın bir Türkçedir. Kısacası yazarımız, akıcı ve çok samimî bir üslûpla, çok tabii bir konuşma dili kullanmıştır.

Yazarın anlatım düzeni (tahkiyesi), genel olarak çok güçlüdür. Olayları kısa, özlü ve en ilgi çekici yönleriyle anlatır. Ancak bu romanda, özellikle sonlara doğru, olayların gazete haberleri ve tarih kronolojisi gibi arka arkaya sıralandığını, bazı olayların tam çözümlenmeden bırakıldığını görüyoruz. Bizce bu, yazarımıza yöneltilebilecek bir teknik kusurdur. Meselâ türbeyi yakmakla suçlanıp tutuklanan öğretmen Nihat'ın suçsuz olduğunun anlaşılıp hapisten çıkması, iftiracılarla işbirliği eden karısını boşaması, iki satırlık bir gazete haberi gibi kısaca şöyle veriliyor:

“Muallim Nihat efendi kurtuldu. Karısını boşadı, çocuklara bakması şartıyla ona aylığının bir kısmını terketti ve başka bir memkekette muallimlik alarak Sarıova'dan çıktı.”⁵⁰

Oysa burada “kurtulma, eşini boşama, başka yerden öğretmenlik alma, Sarıova'dan ayrılma” gibi dört ayrı olay vardır. Bunlar nasıl olmuştur? Nasıl gerçekleşmiştir? Bunlar olurken kahramanların psikolojisi, ruh halleri nasıldır? Bu soruların cevabını ve olayların çözümünü göremiyoruz. Olayların hızlı bir şekilde tam çözümlenmeden birbiri ardına gelmesi, romanın sonlarına doğru daha da artmaktadır. Bunda yazarın, romanı fazla uzatmamak, bir an önce bitirmek istediği gibi bir niyet ve düşünce aramak mümkündür.

Ne olursa olsun, Yeşil Gece'nin çok başarılı bir eser olduğunu belirtmek zorundayız. Bu eserdeki tasvir ve tahliller de çok başarılıdır. Gerçekçilikle lirizmi bağdaştırmasını çok iyi bilen Güntekin, mizahî unsurları da büyük bir ustalıkla kullanır. Karakter yaratmadaki ustalığı ise gerçekten dikkate değer. Bazı olayların, sanki bir tiyatro oyununun herhangi bir bölümü gibi, en ufak dekor ayrıntısının bile ihmal edilmeden anlatılmasındaki büyük başarı, yazarın aynı zamanda bir tiyatro yazarı olmasından ileri gelmektedir.

50 Yeşil Gece, s. 176.

Yeşil Gece, bugün bile bazı çevrelerce Reşat Nuri'nin "en güzel romanı" sayılmaktadır. Bu görüş, eserin "roman tekniğı" açısından çok, daha Cumhuriyet'in ilk yıllarında savunduğı tez, ele aldığı çok önemli, köklü ve bugün bile yürürlükte olan sosyal sorunlar yönünden geçerlidir. Artık bugün bile, "inkılâp denilen şeyin bir günde olamadığı" anlaşılakta, bilinmektedir.

Ali Şahin, toplum yapımızın her zaman arayıp eksikliğini duyduğu, istediğı, uyanık, yenilikçi ve ülkücü bir öğretmendir. Yazar, toplumumuzun çok önemli bir açığını göstermek, çok köklü bir sorunu ele almak amacıyla Ali Şahin'i yaratmıştır. "Yeşil gece"lerin sona ermesi için Şahin gibi uyanık, ülkücü, sabırlı ve dürüst öğretmenlere, aydınlara ihtiyaç vardır.